

Uchwała z dnia 25 czerwca 2009 r., III CZP 36/09

Sędzia SN Gerard Bieniek (przewodniczący)

Sędzia SN Józef Frąckowiak

Sędzia SN Iwona Koper (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku syndyka masy upadłości "F.P.U.G.I.W.", sp. z o.o. w K. przy uczestnictwie Michała Ł. o orzeczenie zakazu prowadzenia działalności gospodarczej, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 25 czerwca 2009 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie X Wydział Gospodarczy postanowieniem z dnia 10 marca 2009 r.:

"Czy dopuszczalna jest apelacja uczestnika od postanowienia w części dotyczącej rozstrzygnięcia o kosztach pomocy prawnej udzielonej z urzędu w wypadku przyznania tych kosztów pełnomocnikowi ze Skarbu Państwa?"

podjął uchwałę:

Apelacja uczestnika postępowania w części dotyczącej rozstrzygnięcia o kosztach pomocy prawnej udzielonej z urzędu, w wypadku przyznania tych kosztów pełnomocnikowi od Skarbu Państwa jest niedopuszczalna.

Uzasadnienie

Przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne powstało przy rozpoznawaniu przez Sąd Okręgowy apelacji uczestnika postępowania od postanowienia Sądu Rejonowego, w którym Sąd ten orzekł w stosunku do uczestnika postępowania pozbawienie prawa prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek oraz pełnienia funkcji członka rady nadzorczej, reprezentanta lub pełnomocnika w spółce handlowej, przedsiębiorstwie państwowym, spółdzielni, fundacji lub stowarzyszeniu na okres ośmiu lat oraz rozstrzygnął o kosztach postępowania pomiędzy jego stronami, a ponadto zasądził od Skarbu Państwa Sądowi Rejonowego dla Pragi-Północ na rzecz ustanowionego z

urzędu adwokata Włodzimierza O. kwotę 180 zł tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej uczestnikowi.

Sąd Okręgowy powziął wątpliwość odnośnie do dopuszczalności apelacji w części zaskarżającej rozstrzygnięcie w przedmiocie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu. (...)

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu ponosi Skarb Państwa (art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze, jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 123, poz. 1058 ze zm.). Stosownie do przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1348 ze zm. – dalej: „rozporządzenie”), sąd – zasadzając opłatę za czynności adwokata z tytułu zastępstwa prawnego – bierze pod uwagę niezbędny nakład pracy adwokata, a także charakter sprawy i wkład pracy adwokata w przyczynienie się do jej wyjaśnienia i rozstrzygnięcia. Podstawę opłaty stanowią stawki minimalne określone w rozdziałach 3-5 rozporządzenia. W sprawach, w których strona korzysta z pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu, opłaty o których mowa w ust. 1 sąd podwyższa o stawkę podatku od towarów lub usług (VAT) obowiązującą w dniu orzekania o tych opłatach. Koszty nieopłaconej pomocy prawnej obejmują opłatę w wysokości nie wyższej niż 150% stawek minimalnych oraz niezbędne udokumentowane wydatki. (...)

Wynagrodzenie pełnomocnika ustanowionego z urzędu stanowi odrębny składnik kosztów procesu (art. 98 § 3 k.p.c.), o którym sąd – zgodnie z art. 108 § 1 k.p.c. – powinien rozstrzygnąć w każdym orzeczeniu kończącym sprawę w instancji. Koszty procesu są powodowane koniecznością poddania się określonemu ustawowo postępowaniu sądowemu w celu uzyskania w drodze orzeczenia urzeczywistnienia normy prawnej. Mają one w stosunku do przedmiotu sporu charakter akcesoryjny (m.in. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 1966 r., III PZP 16/66, OSNCP 1966, nr 12, poz. 205), w związku z czym postanowienie o kosztach procesu nie jest orzeczeniem kończącym postępowanie, lecz orzeczeniem rozstrzygającym o żądaniu, które aktualizuje sam fakt wszczęcia procesu i prowadzenia postępowania niezależnie od przedmiotu sporu.

Jak wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 20 grudnia 1996 r., I CZ 30/96 (OSNC 1997, nr 3, poz. 34), przepisy kodeksu postępowania cywilnego zawierają uregulowania, które wprost wykluczają możliwość traktowania postanowień sądu o kosztach procesu jako orzeczeń kończących postępowanie w sprawie. Wyraźne rozróżnienie pomiędzy orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie a orzeczeniem o kosztach procesu wynika z art. 108 § 1 k.p.c., określającego chwilę, w której sąd ma obowiązek orzec o kosztach procesu. Tak samo ujmuje koszty procesu art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c., który wśród innych postanowień wymienia postanowienie o zwrocie kosztów, co byłoby zbędne, gdyby – ze względu na treść zdania pierwszego § 1 – orzeczenie o kosztach procesu było orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie.

Postanowienie w przedmiocie przyznania wynagrodzenia pełnomocnikowi ustanowionemu z urzędu nie zostało ujęte w zamkniętym katalogu postanowień, od których przysługuje zażalenie do sądu drugiej instancji (art. 394 § 1 k.p.c.). Trudno dostrzec racjonalne przyczyny, które jednoznacznie przekonują o słuszności takiego rozwiązania, nie ma bowiem powodów, które dostatecznie wyjaśniają dopuszczalność zaskarżenia postanowienia w przedmiocie wynagrodzenia biegłego (art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c.) i jednocześnie odmawiają tego w przypadku wynagrodzenia należnego pełnomocnikowi ustanowionemu z urzędu. (...)

Nie ma dostatecznych argumentów uzasadniających odmienne uregulowanie dopuszczalności zażalenia w przedmiocie wynagrodzenia biegłego i pełnomocnika z urzędu. Brak regulacji dopuszczającej zaskarżenie postanowienia sądu pierwszej instancji w przedmiocie kosztów pełnomocnika z urzędu powinien więc być wypełniony na podstawie stosowanego w drodze analogii art. 394 § 1 pkt 9 *in fine* (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 4 września 2003 r., III CZP 58/03, OSNC 2004, nr 11, poz. 173, oraz z dnia 20 listopada 2008 r., III CZP 111/08, OSNC 2009, nr 10, poz. 138).

Podmiotami uprawnionymi do wniesienia w postępowaniu cywilnym apelacji i zażalenia są strony i uczestnicy postępowania przed sądem pierwszej instancji, na rzecz których, przeciwko którym i z udziałem których toczyło się to postępowanie. W przypadku zażalenia, poza tymi podmiotami, legitymację do jego wniesienia mają także osoby trzecie w kwestiach dotyczących ich osobiście, np. świadkowie, biegli, pełnomocnicy (art. 394 § 1 pkt 5 k.p.c.). Zasadę, że zaskarżenie może nastąpić tylko przez osobę uprawnioną uzupełnia przesłanka dopuszczalności zaskarżenia

orzeczeń w postaci interesu prawnego. Pierwsza z nich wskazuje osobę uprawnioną do zaskarżenia orzeczenia, druga natomiast określa zakres, w jakim zaskarżenie przez tę właśnie osobę jest dopuszczalne.

Istnienie interesu prawnego skarżącego jako przesłanki dopuszczalności, czy też zasadności zaskarżenia należy w doktrynie do kwestii spornych. W orzecznictwie Sądu Najwyższego, inaczej niż w piśmiennictwie, niemal jednolicie przyjmuje się, że interes prawny stanowi przesłankę dopuszczalności zaskarżenia orzeczeń sądowych. Interes ten zachodzi w wypadku pokrzywdzenia (*gravamen*), polegającego w klasycznym ujęciu na niezgodności orzeczenia z żądaniem zgłoszonym w procesie przez stronę (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 1936 r., C III 1030/35, Zb.Urz. 1937, nr 11, poz. 11, z dnia 25 marca 1949 r., Wa.C. 302/48, OSN 1950, nr 1, poz. 5, i z dnia 11 sierpnia 1950 r., ŁC 990/50, "Państwo i Prawo" 1951, nr 2, s. 360, postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 8 kwietnia 1997 r., I CKN 57/97, OSNC 1997, nr 11, poz. 166 i z dnia 28 kwietnia 2004 r., I CK 106/04, nie publ. oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 2003 r., III CKN 606/00, nie publ.). Pogląd ten podziela także Sąd Najwyższy w obecnym składzie.

Podniesiona przez Sąd Okręgowy wątpliwość odnośnie do możliwości zaskarżenia przez uczestnika postępowania postanowienia w przedmiocie kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu dotyczy w istocie kwestii interesu prawnego skarżącego, a nie – jak błędnie określił ją Sąd Okręgowy – jego legitymacji do wniesienia apelacji w tym zakresie. Interes prawny w omawianym znaczeniu oznacza obiektywną, tj. wywołaną rzeczywistym naruszeniem lub zagrożeniem określonej sfery prawnej, potrzebę uzyskania określonej treści rozstrzygnięcia. Nie ma podstaw do twierdzenia, że uczestnik postępowania mógł doznać uszczerbku prawnego na skutek wydania postanowienia przyznającego ustanowionemu dla niego adwokatowi od Skarbu Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, które ani nie zwiększyło jego obowiązków w sferze prawnej, ani nie zmniejszyło jego uprawnień. Oceny tej nie może zmienić sama tylko hipotetyczna możliwość cofnięcia ustanowienia adwokata z jednoczesnym obciążeniem uczestnika kosztami jego wynagrodzenia (art. 120 k.p.c.). Prowadzi to do wniosku, że strona nie ma interesu prawnego w zaskarżeniu orzeczenia w przedmiocie wynagrodzenia adwokata ustanowionego z urzędu. (...)

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie (art. 390 § 1 k.p.c.).